

УДК 94(477.83/.86):352.07”192/193”

ГАБСБУРЗЬКА СПАДЩИНА В ПУБЛІЧНОМУ ПРОСТОРИ МІЖВОЄННОЇ ГАЛИЧИНИ: МОДЕЛЬ ВЛАДИ

Зіновій МАЛАНІЙ

Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра історії Центральної та Східної Європи
вул. Університетська 1, 79000, Львів, Україна

У статті розглянуто роль габсбурзької моделі влади у публічному просторі міжвоєнної Галичини. На підставі аналізу законодавчих актів, тогочасної публіцистики й преси окреслено головні елементи імперської системи управління на рівні місцевої адміністрації південно-східних воєводств (краківського, львівського, станіславівського й тернопільського) Польської держави, розкрито мотиви та значення такої наслідуваності (характеристика структури габсбурзької системи влади на законодавчому рівні до і після 1918 року). Окрему увагу приділено порівняльній характеристиці публічних становищ галицького намісника та польського воєводи. Виділено ключові принципи функціонування влади на воєводському рівні, зокрема персональної відповідальності, верховного контролю у межах адміністративно-територіальної одиниці, негайного втручання керівника у резонансні справи.

Ключові слова: габсбурзька спадщина, Галичина, міжвоєнний період, модель влади, публічний простір, адміністрація, воєвода.

Серед численних привітань з нагоди обіймання посади львівського воєводи, випускник Бережанської гімназії Альфред Білик безперечно мав би звернути увагу на один лист, датований 20 квітня 1937 року. У тому листі, давній шкільний приятель, “пройнятий великою радістю”, бажав йому усіляких гараздів, між іншим виразно наголосивши на відтепер особливому статусі адресата: “в давньому палаці намісника на вул. Чарнецького (нині вул. Винниченка – 3. М.), де розміщувалися графи і шляхетні австрійські генерали – тут засідає як Володар Воєводства мій Товариш”¹. Виникає питання: що значив такий прихильний натяк на імперське минуле на дев’ятнадцятому році (*sic!*) існування незалежної Польської держави? Відповідь А. Білика невідома, проте її можна реконструювати, звернувшись до значно ширшої теми – моделі влади на територіях південно-східних воєводств Польської держави.

При аналізі моделі влади, на нашу думку, найоптимальніше звернутися до структуралістського підходу французького мислителя Клода Леві-Стросса. У відомій збірці есеїв “Структурна антропология” К. Леві-Стросс запропонував сприймати прояви соціальної дійсності (процеси, явища, події, факти тощо) не у вигляді класичної оповіді (“міту”), але інтерпретувати кризь призму структур,

¹ Привітання приватних осіб з новим призначенням на пост воєводи Білика Альфреда, 20 квітня 1937 р., ф. 1, оп. 3, спр. 2076, Державний архів Львівської області (далі – ДАЛЮ), арк. 9.

що змінюються повільно, а тому забезпечують стабільність структури². З цього пункту бачення, спробуємо *дослідити габсбурзьку модель влади як певну структуру*, яка потрапила під дію нової кон'юнктури у міжвоєнній Польській державі.

Офіційно габсбурзька провінція “Королівство Галичини і Лодомерії з Великим князівством Краківським та князівствами Освенціму і Затору” (в оригіналі нім. *Königreich Galizien und Lodomerien mit dem Großherzogtum Krakau und den Herzogtümern Auschwitz und Zator*) припинила своє існування у 1919 р., натомість, як слушно зауважив американський історик Ларрі Вульф, цей просвітницький продукт ментальної географії остаточно перемістився у віртуальний простір – ідею Галичини³. Тому варто зважати, що у тексті поняття “Галичина” позначає виключно колишню габсбурзьку адміністративно-територіальну одиницю, без огляду на нові випадки вживання терміну у міжвоєнний час⁴.

В останні кілька десятиліть зацікавлення дослідників змістилися від досліджень “націоналізуючих” програм у новостворених державах Центрально-Східної Європи міжвоєнного періоду до виявлення тривких слідів габсбурзької спадщини⁵. Основна увага зосереджується на сюжетах пам'яті, комеморативних практиках, архітектурі та мистецьких зв'язках, а найвиразнішою академічною ілюстрацією цих підходів можна вважати збірку статей під назвою “Маркуючи минуле: політика пригадування в Габсбурзькій Європі, від 1848 і до сьогодні” (2001)⁶. Однак, ще 1973 року австрійський історик Гельмут Сляпніцка у своїй розвідці звернув увагу на інший значний пласт габсбурзьких надбань: імперське законодавство у міжвоєнних державах-наступниках не було цілком скасоване, а натомість, тамтешні юристи

² Клодд Леви-Стросс, *Структурная Антропология* (Москва: Наука, 1985).

³ Larry Wolff, *The Idea of Galicia. History and Fantasy in Habsburg Political Culture* (Stanford: Stanford University Press, 2010).

⁴ Про особливості вживання терміну “Галичина” після 1918 р. див. детальніше: Katarzyna Hibel, “*Wojna na mapy*”, “*wojna na slowa*”: *onomastyczne i międzykulturowe aspekty polityki językowej II Rzeczypospolitej w stosunku do mniejszosci ukraińskiej w Galicji Wschodniej w okresie międzywojennym* (Wien: Lit Verlag, 2014).

⁵ Про поточні дослідницькі перспективи студій Габсбурзької Європи див. детальніше огляди: Daniel L. Unowsky, “Introduction,” in *The Pomp and Politics of Patriotism: imperial celebrations in Habsburg Austria, 1848–1916* (West Lafayette, Ind.: Purdue University Press, 2005), 1–10, Laurence Cole, and Daniel L. Unowsky, “Introduction,” in *The Limits of Loyalty: imperial symbolism, popular allegiances, and state patriotism in the late Habsburg monarchy* (New York: Berghahn Books, 2009), 1–10. Критичну оцінку подібних підходів можна знайти у: Maciej Janowski, “Pitfalls and Opportunities. The Concept of East-Central Europe as a Tool of Historical Analysis,” *European Review of History – Revue Européenne d’Histoire* 6, no. 1 (1999): 91–100.

⁶ *Staging the Past: The Politics of Commemoration in Habsburg Central Europe, 1848 to the Present*, ed. Maria Bucur and Nancy Wingfield (West Lafayette, Indiana: Purdue University Press, 2001).

продовжували працювати у “спільному” правовому просторі, розвивати та удосконалювати існуючі норми⁷.

В результаті просвітницьких реформ Йосифа II (1780–1790) були закладені підвалини цього спільного правового простору, управління відтепер покладалося виключно на прошарок раціональних бюрократів – “*die Männer ohne Vorurteile*” – людей без упереджень, відданих служінню закону, правителю та державі, що обіцяло досягнення блага для усіх громадян⁸. У новоствореній провінції Галичина “німецька” адміністрація замінила корпоративну систему урядування польської шляхти, що пізніше у польському національному наративі таврували “германізацією”⁹. Остаточно ця система влади була сформована в роки правління Франца Йосифа (1848–1916), який додав до первісної концепції власне бачення. Незважаючи на існування конституційного законодавства та загальнодержавного парламенту, Франц Йосиф володів практично необмеженими можливостями – його персональна відповідальність за безпеку та добробут кожного громадянина, патерналістська опіка над державними та громадськими інституціями разом із нерідко зверхнім домінуючим ставленням до представницьких органів влади витворили специфічну “цісарську” модель керування, популярну серед мешканців імперії, бо монарх “*прецинь добре управляє цілою державою*”¹⁰.

На провінційному рівні виконавча влада зосереджувалась у намісництві, якому в свою чергу підпорядковувались повітові староства. Галицьке Намісництво виступало, як крайова “політична” адміністрація, бо безпосередньо підпорядковувалось Міністерству внутрішніх справ, а в окремих справах – фаховим міністерствам. Управлінська компетенція намісництва охоплювала політичні та поліційні справи, релігію та освіту, промисловість та торгівлю, сільське господарство, однак його впливи частково поширювалися і на сферу фінансів та армії. Керівник цього відомства, особистий представник імператора у провінції та виконавець доручень міністерств – Намісник (в ориг. нім. *Statthalter*, пол. *Namiestnik*) одноосібно відповідав “за діяльність Намісництва і підпорядкованих йому органів влади, посадовців та інституцій” та навіть за “рішення чи інше розпорядження Ради (Намісництва – *З. М.*)”, і стежив за “дотриманням спокою, порядку і безпеки в краї”, як вичерпно повідомляв § 49 Розпорядження Міністра Внутрішніх Справ, Юстиції та Фінансів, з Найвищими постановами про устрій та посадову діяльність Повітових управлінь, Окружних

⁷ Helmut Slapnicka, *Österreichs Recht ausserhalb Österreichs: der Untergang des österreichischen Rechtsraums* (München, R. Oldenbourg: Verlag, 1973), 36–40.

⁸ Iryna Vushko, *The Politics of Cultural Retreat: Imperial Bureaucracy in Austrian Galicia, 1772–1867* (New Haven: Yale University Press, 2015), 27.

⁹ Наприклад, див. Władysław Łoziński, *Galician: kilka obrazków z pierwszych lat historyi galicyjskiej* (Lwów: K. Wild, 1872), VII, 38–39, 48–49.

¹⁰ Цит. за: Кость Левицький, *Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914. На підставі споминів* (Львів: Друкарня ОО. Василян, 1926), 280. Детальніше про управлінську манеру Франца Йосифа див.: Renata Hołda, “*Dobry władca*”: *studium antropologiczne o Franciszku Józefie I* (Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2008).

влад та Намісництв... 1853 р. (далі в тексті – Розпорядження 1853)¹¹. По-друге, він здійснював “найвищий нагляд... над усіма публічними інституціями на підпорядкованій території, в чому не обмежений особливими розпорядженнями”¹². А “в разі загрози зволікання або якщо публічний інтерес вимагає негайно рішення... на власний розсуд” високопосадовець міг призупинити “суперечливу” справу, звертаючись за роз’ясненнями до центральної влади¹³.

До штату намісництва, окрім, власне, намісника, належали віце-президент, радники двору й намісництва, старости, секретарі та численні службовці, які працювали у відповідних фахових департаментах – сукупно, наприклад, у 1913 р. налічувалося понад 600 осіб. Намісник самостійно призначав, звільняв та переміщував на інші місця праці підлеглих службовців від 9 класифікаційного рангу і нижче, визначав їхні терміни відпусток, наглядав за працею службовців-практикантів (“*praktykantów konzeptowych*”), стежив за дотриманням процедури кар’єрного просування (“авансу”). Колегіальність у намісництві представляла Рада – дорадчий орган при наміснику, який мав право розглядати окремі питання у сфері торгівельних суперечок, непорозумінь між приватними особами і товариствами, накладення штрафів і т.д. Намісник на власний розсуд завжди міг призупинити рішення Ради¹⁴.

Натомість, з 1918 р. польський уряд видав низку законодавчих актів у сфері адміністрації, декларована мета яких полягала в поступовому зближенні та уніфікації досить відмінних частин держави, тому з цією метою територію було поділено на воєводства, управління якими здійснювали воєводи за допомогою спеціальних органів¹⁵. Базова компетенція воєводи охоплювала внутрішні справи, промисловість й торгівлю, рільництво, суспільну опіку й працю, релігію й культуру. Інші сфери управління, як-от, освіта, фінанси чи армія, прямо не підлягали владі воєводи (вважалися “*nieszepolonymi*”), однак існували окремі механізми нагляду та контролю¹⁶. Воєводський уряд загальної адміністрації поділявся на воєводу,

¹¹ “Verordnung der Minister des Innern, der Justiz und der Finanzen, womit die Allerhöchsten Entschliessungen über die Einrichtung und Amtswirksamkeit der Bezirksämter, Kreisbehörden und Statthaltereien, über die Einrichtung der Gerichtsstellen und das Schema der systemisirten Gehalte und Diäten-Classen, sowie über die Ausführung der Organisation für die Kronländer Oesterreich ob und Kroatien und Slawonien, Siebenbürgen, die serbische Wojwodschafft mit dem Banate kundgemacht werden,” *Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Oesterreich* 10 (1853): 92, 99.

¹² Ibid., 95.

¹³ Ibid., 99.

¹⁴ Олена Аркуша, “Польські патріоти в австрійських державних мундирах,” в *Історія державної служби в Україні*, ред. Тимофій Мотренко, Валерій Смолій (Київ: Ніка-Центр, 2009), т. 1, 342–344.

¹⁵ Детальніший перелік правових актів див.: Waldemar Kozyra, *Polityka administracyjna ministrów spraw wewnętrznych Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1918–1939* (Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2009).

¹⁶ Олександр Рубльов, “Організація управління в українських землях II Речі Посполитої,” в *Історія державної служби в Україні*, ред. Тимофій Мотренко, Валерій Смолій (Київ: Ніка-Центр, 2009), т. 2, 12–15.

віце-воєводу, та службовців, які працювали у відповідних виділах (“*wydziałach*”) або *oddziałach* (“*oddziałach*”), що перебували цілком у віданні воєводи¹⁷. До співпраці з воєводою було утворено органи воєводського самоврядування – воєводську раду та воєводський виділ, які виконували дорадчі функції. Формально Розпорядження Президента Польської держави 1928 р.¹⁸ повинно було встановити єдині загальні положення про організацію воєводської адміністрації, але, водночас, підтвердило, що для окремих територій залишається чинним попереднє “дільничне” законодавство: наприклад, управління чотирма воєводствами (краківським, львівським, станіславівським й тернопільським) і далі покликалися на Розпорядження Ради Міністрів 1921 р. для території колишньої Галичини¹⁹. У § 39 цього правового акту зазначалось: “Незважаючи на те, чи належать до компетенції воєводських урядів, від воєводи залишається залежним той обсяг влади, уряди, органи і заклади, які раніше підпорядковувались намісництву та намісникові, згодом генеральному делегатові уряду”²⁰. Тадеуш Гілярович (1887–1958), випускник Львівського університету, зауважив, що широкі компетенції намісництва слугували певною мірою взірцем для проектів організацій воєводств²¹.

Умовно на воєводському рівні можна виділити ключові принципи функціонування влади:

1) принцип персональної відповідальності керівника: “виконує з його руки (руки Уряду – З. М.) державну владу і відповідає перед ним (Урядом – З. М.) за управління воєводством” (Закон 1919)²²; “управляє воєводством за допомоги державних урядів та органів, собі підлеглих, а також магістратів міст із власними статутами, є перед Урядом відповідальним” (Розпорядження 1921)²³; “діють під особистою відповідальністю самостійно й одноособово” (Розпорядження 1928)²⁴; “воєвода залагоджує справи, що належать до обсягу діяльності, або особисто, або за допомоги воєводського уряду, влад, загальної

¹⁷ Roman Hausner, “Organizacja władz administracyjnych,” *Gazeta Administracji i Policji Państwowej*, 17 czerwca 1922, 366.

¹⁸ “Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 19 stycznia 1928 r. o organizacji i zakresie działania władz administracji ogólnej,” *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej* 11 (1928).

¹⁹ Roman Hausner, “Organizacja i zakres działania władz administracji ogólnej”, 4.

²⁰ “Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 14 marca 1921 r. do ustawy z dnia 3 grudnia 1920 r. o tymczasowej organizacji władz administracyjnych drugiej instancji (województw) na obszarze b. Królestwa Galicji i Lodomerji z W. Ks. Krakowskiem oraz na wchodzących,” *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej* 39, no. 234 (1921): 524.

²¹ Tadeusz Hilarowicz, “W kwestji “zespoleń” organów administracji państwowej,” *Czasopismo Prawnicze i Ekonomiczne: organ Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz Towarzystwa Prawniczego i Ekonomicznego w Krakowie*, 1924, 148.

²² “Ustawa tymczasowa z dnia 2 sierpnia 1919 r. o organizacji władz administracyjnych II instancji,” *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej* 65 (1919): 698.

²³ “Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 14 marca 1921 r. do ustawy z dnia 3 grudnia 1920 r.,” 514–515.

²⁴ “Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 19 stycznia 1928 r.,” 156.

адміністрації, чи інших підлеглих йому на території воєводства влад, урядів та органів” (Розпорядження 1931)²⁵; “діють під особистою відповідальністю самостійно та одноосібно” (Повідомлення 1936)²⁶.

2) принцип верховного контролю у межах адміністративно-територіальної одиниці: “загальний нагляд над їх (державними та громадськими органами влади – З. М.] діяльністю і стеження за тим, щоб та діяльність відповідала чинним приписам” (Розпорядження 1921)²⁷; “узгодження діяльності всієї державної адміністрації в межах воєводства в напрямку основного вектора діяльності Уряду” та “узгодження діяльності цивільної адміністрації... з вимогами оборони Держави” (Розпорядження 1928)²⁸; “керівники усіх влад та державних урядів, підпорядкованих безпосередньо центральній владі”... зобов’язані погоджувати з воєводою (справи – З. М.] (Розпорядження 1931a)²⁹; “Воєводський уряд як такий, також стосовно його частини чи підпорядкованих урядовців, не виступає назовні самостійно, але тільки в імені воєводи” (Розпорядження 1931)³⁰.

3) принцип негайного втручання керівника у резонансні справи: “може скасувати чи змінити будь-яке, суперечливе обов’язковим приписам або інтересам публічного добра, розпорядження, рішення, вирок і постанову влад, урядів і органів йому підпорядкованих” (Розпорядження 1921)³¹; “в особливо важливих випадках, в яких зволікання загрожує публічному інтересові... може особисто вникнути в хід справи тих (державних – З. М.) інституцій, за винятком наукових закладів та державних підприємств” (Розпорядження 1928)³²; “воєвода... здійснює особистий контроль над справами даних інституцій, керівники тих інституцій зобов’язані негайно уможливити йому це в тому обсязі, в якому воєвода... вважає за потрібне” (Розпорядження 1931a)³³. “воєвода може...

²⁵ “Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 13 sierpnia 1931 r. wydane w porozumieniu z Ministrami: Pracy i Opieki Społecznej, Przemysłu i Handlu, Robót Publicznych, Rolnictwa, Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w sprawie organizacji urzędów wojewódzkich oraz trybu załatwiania spraw w tych urzędach,” *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej* 76, no. 611 (1931): 1316.

²⁶ “Obwieszczenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 25 sierpnia 1936 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej o organizacji i zakresie działania władz administracji ogólnej,” *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej* 80 (1936): 1299.

²⁷ “Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 14 marca 1921 r. do ustawy z dnia 3 grudnia 1920 r.,” 520.

²⁸ “Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 19 stycznia 1928 r.,” 156.

²⁹ “Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 2 lipca 1931 r. o stanowisku wojewodów i starostów jako przedstawicieli Rządu,” *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej* 66, no. 546 (1931): 1113.

³⁰ “Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 13 sierpnia 1931 r.,” 1316.

³¹ “Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 14 marca 1921 r. do ustawy z dnia 3 grudnia 1920 r.,” 521.

³² “Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 19 stycznia 1928 r.,” 156.

³³ “Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 2 lipca 1931 r.,” 1114.

узалежнити від власного дозволу, на постійній основі чи тимчасово, певні категорії справ, чи певну окрему справу” (Розпорядження 1931)³⁴.

Відтак, можна зауважити деяку спорідненість принципів організації місцевої адміністрації в Габсбурзькій та Польській державах. Найперше пояснення полягає в тому, що формування адміністрації Польської держави відбувалося шляхом синтезу, зрощення імперських (в польській традиції “*zaborczych*”) систем, які в свою чергу ґрунтувалися на просвітницькій теорії камералізму. Прихильники камералізму стверджували, що ефективно управління безпосередньо залежить від сильного абсолютистського начала, яке єдине здатне забезпечити процвітання підлеглого населення³⁵. З цієї точки зору відомий галицький юрист Владислав Леопольд Яворський (1865–1930) обстоював розуміння влади у міжвоєнній Польській державі: “Влада є одна, неподільна... Не визнаємо влади нібито єдиної, але що має три функції, ані не визнаємо поділу влад. Згідно з нашою позицією, т.зв. установча і судова влада загалом не влада, а тільки контроль над владою”³⁶. Інший доктор права, Ігнацій Чума у своїй книжці навіть розробив власну теорію влади, яка наголошувала не на ідеї рівноваги гілок влади згідно з Монтеск’є, а на неминучому домінуванні якоїсь з них – законодавчої або виконавчої. Досвід перших років Польської держави, на думку автора, демонстрував потребу другого варіанту – сильного одноосібного керівника, що, на відміну від колегіальних органів, несе дійсну відповідальність за свою політику³⁷.

Єдина істотна відмінність цих моделей стосувалася принципу відповідальності: прусський та російський варіанти надавали більшої ваги колегіальним органам в адміністрації, натомість австрійський (“бюрократичний”) стиль наполягав на зосередженні влади в одних руках. На думку Романа Гаузнера (1883–1947), правника, який довгий час працював у Міністерстві Внутрішніх Справ та Комісії для поліпшення публічної адміністрації при Главі Ради Міністрів, устрій Польської держави являв собою намагання сумістити обидві традиції³⁸.

Варто також брати до уваги важливу роль галицьких юристів, вихованців австрійської школи права, у процесах творення єдиної системи управління Польської держави. Сучасний польський дослідник Вальдемар Козира виділяє помітну роль середовища краківських консерваторів (Владислава Леопольда Яворського, Міхала Бобжинського, Константа Гжибовського, Станіслава Естрайхера, Вітольда Куманецького, Євстахія Сапегу, Міхала Ростворовського,

³⁴ “Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 13 sierpnia 1931 r.,” 1319.

³⁵ Vushko, *The Politics of Cultural Retreat*, 27.

³⁶ Władysław Leopold Jaworski, *Projekt konstytucji* (Kraków: Skł. Gł. w Księg. Leona Frommmera, 1928), 28–29.

³⁷ Ignacy Czuma, *Absolutyzm ustrojowy* (Lublin: [s.n.], 1934), 251–253.

³⁸ Roman Hausner, *Pierwsze dwudziestolecie administracji spraw wewnętrznych* (Warszawa: Drukarnia Gaz. Adm. i P. P., 1939), 89–90.

Станіслава Цат-Мацкевіча, Богдана Подоського, Януша Радзивілла, Ігнація Чуми) в обговоренні та підготовці реформ державного устрою³⁹. Наприклад, В. Л. Яворський запевняв, що “публічна адміністрація повинна бути... поєднаною в одних руках, і то руках Уряду”, а М. Бобжинський висловлював відкриті симпатії до концепції “сильних урядів”⁴⁰. Погляди цих поважних авторів загалом поєднувалися із міркуваннями Романа Гаузнера стосовно того, що ефективне управління на провінційному рівні можливе лише за умови сильного одноосібного керівництва⁴¹. На думку Р. Гаузнера, найвиразніше габсбурзькі впливи проявилися при формуванні посади воєводи: “Воєводський уряд, його складові, а також урядовці, які до нього входять, не виступають самостійно, а тільки від імені воєводи”⁴². Згідно з інструкціями, документи, які не були власноруч підписані воєводою, підлегли службовці повинні були завіряти спеціальною формулою – “за воєводу”⁴³.

Порівняння становищ галицького намісника та воєводи Польської держави демонструє певну схожість: 1) порядок призначення на посаду – імператор призначає намісника (Розпорядження 1853)⁴⁴; воєводу призначає з подання міністра внутрішніх справ начальник (президент) держави (Розпорядження 1921, Розпорядження 1928, Повідомлення 1936)⁴⁵; 2) пріоритетність службових обов’язків – намісник і воєвода особисто забезпечують безпеку та порядок, виконують найвищу контролюючу функцію (Розпорядження 1853, Розпорядження 1921, Розпорядження 1928, Розпорядження 1931, Повідомлення 1936)⁴⁶; 3) сфера поширення компетенції – намісник як вища влада у справах політичного управління та поліції, релігії та освіти, торгівлі та промисловості, сільського господарства (Розпорядження 1853)⁴⁷; компетенція воєводи охоплює усі справи, за винятком військової, судової, фінансової, освітньої, залізничної, поштово-телеграфної та земельної сфер (Розпорядження 1921)⁴⁸;

³⁹ Waldemar Kozyra, “Konstrukcja państwa prawnego w Europie i Polsce na przełomie XIX/XX wieku,” *Res Historica* 31 (2011), 58.

⁴⁰ Władysław Leopold Jaworski, *Projekt konstytucji*, 69, Waldemar Łazuga, *Michał Bobrzyński. Myśl historyczna a działalność polityczna* (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1982), 42.

⁴¹ Roman Hausner, *Zmiana konstytucji a usprawnienie administracji* (Warszawa: [s.n.], 1931), 35, Roman Hausner, *Pierwsze dwudziestolecie administracji spraw wewnętrznych*, 37, 52.

⁴² Ibid., 88., Roman Hausner, “Organizacja i zakres działania władz administracji ogólnej,” 8.

⁴³ Roman Hausner, *Pierwsze dwudziestolecie administracji spraw wewnętrznych*, 89.

⁴⁴ “Verordnung der Minister des Innern, der Justiz und der Finanzen,” 92.

⁴⁵ “Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 14 marca 1921 r.,” 515, “Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 19 stycznia 1928 r.,” 156, “Obwieszczenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 25 sierpnia 1936 r.,” 1299.

⁴⁶ “Verordnung der Minister des Innern, der Justiz und der Finanzen,” 92, 95, “Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 14 marca 1921 r.,” 515, “Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 19 stycznia 1928 r.,” 156, “Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 13 sierpnia 1931 r.,” 1318, “Obwieszczenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 25 sierpnia 1936 r.,” 1299.

⁴⁷ “Verordnung der Minister des Innern, der Justiz und der Finanzen,” 91.

⁴⁸ “Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 14 marca 1921 r.,” 515.

воєвода управляє внутрішніми справами, промисловості й торгівлі, рільництва, суспільної опіки й праці, релігії й культури (Розпорядження 1928, Повідомлення 1936)⁴⁹; 4) функція репрезентації – намісник представляє імператорську владу на святкових заходах (Закон 1868)⁵⁰; воєвода – представник Уряду на урочистих заходах (Розпорядження 1921, Розпорядження 1928, Розпорядження 1931а, Повідомлення 1936)⁵¹; 5) відносини із самоврядуванням – намісник наглядає над органами самоврядування (Розпорядження 1853)⁵²; воєвода очолює самоврядування та наглядає над ним – для співпраці з воєводою покликані громадські органи – воєводська рада й воєводський відділ (Розпорядження 1928, Повідомлення 1936)⁵³; 6) управління персоналом – намісник самостійно призначає, переміщує та звільняє службовців не вище 9 класифікаційного рангу (Розпорядження 1853)⁵⁴; воєвода номінує урядовців не вище 7 класифікаційного рангу (Розпорядження 1921)⁵⁵ чи не вище 8 класифікаційного рангу (Розпорядження 1928)⁵⁶.

Таким чином, необхідно наголосити на тому, що в колишній Галичині “стосовно організації і обсягу діяльності влад загальної адміністрації, що нагадує австрійську політичну адміністрацію”⁵⁷.

* * *

Застосування структуралістського підходу Клода Леві-Стросса дає змогу інтерпретувати габсбурзьку спадщину у міжвоєнній Польській державі з нового ракурсу. Зміна політичних кордонів не конче означала подальших трансформацій, приміром, у сфері влади. Габсбурзька структура владних відношень у Галичині, винайдена бюрократами Йосифа II та модернізована у час Франца Йосифа, складалася з трьох основних елементів: одноособової відповідальності можновладця, патерналістського нагляду над підпорядкованим населенням й інституціями, та персонального втручання в будь-яку актуальну справу. Розгляд

⁴⁹ “Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 19 stycznia 1928 r.,” 157–158, “Obwieszczenie Ministra spraw Wewnętrznych z dnia 25 sierpnia 1936 r.,” 1301.

⁵⁰ “Gesetz, über die Einrichtung der politischen Verwaltungsbehörden in Böhmen, Dalmatien, Galizien und Lodomerien mit Auschwitz, Zator und Krakau, Oesterreich unter und ob der Enns, Salzburg, Steiermark, Kärnthen, Krain, Bukowina, Mähren, Ober- und Nieder-Schlesien, Tirol und Vorarlberg, Istrien, Görz und Gradiska und der Stadt Triest mit ihrem Gebiete.” *Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Österreich* 44 (1868): 77.

⁵¹ “Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 14 marca 1921 r.,” 514, “Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 19 stycznia 1928 r.,” 156, “Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 2 lipca 1931 r.,” 1112, “Obwieszczenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 25 sierpnia 1936 r.,” 1299.

⁵² “Verordnung der Minister des Innern, der Justiz und der Finanzen,” 96.

⁵³ “Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 19 stycznia 1928 r.,” 159–161, “Obwieszczenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 25 sierpnia 1936 r.,” 1299, 1303–1306.

⁵⁴ “Verordnung der Minister des Innern, der Justiz und der Finanzen,” 93.

⁵⁵ “Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 14 marca 1921 r.,” 521.

⁵⁶ “Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 19 stycznia 1928 r.,” 158.

⁵⁷ Roman Hausner, “Organizacja i zakres działania władz administracji ogolnej,” 1.

законодавчої бази Польської держави демонструє, що габсбурзька модель влади продовжила діяти, а управління воєвод в колишній австрійській дільниці орієнтувалося на зразок імперського намісника. Серед основних причин можна назвати вагому роль галицьких юристів у формуванні загальнодержавної правової системи та поширене переконання, що саме “сильною” владною вертикаллю на чолі з воєводою можна керувати такою різномірною та багатонаціональною Галичиною. Відтак, неймовірно влучними виявилися слова сучасника тих подій, краківського правника, Єжи Лянґрода (1903–1990): *“Нескладно валити пам’ятники, скидати орлів і усувати написи, коли, натомість, залишаються набагато важливіші, і глибше закорінені в життя, пам’ятки імперії”*⁵⁸.

THE HABSBURG LEGACY IN PUBLIC SPACE OF INTERWAR GALICIA: PATTERN OF AUTHORITY

Zinovii MALANII

Ivan Franko National University of Lviv,
the Chair of Central and East European History
1 Universytetska str., Lviv 79000, Ukraine

The article deals with the problem of the of Habsburg heritage in the Second Polish Republic (II Rzeczpospolita) in the sphere of local political administration. Generally, the scholars are interpreting the history of the interwar Galicia as a “nationalization” of a post-imperial public space, and as a place where conflicting national narratives had successfully replaced the Habsburg traditions and practices, particularly in the field of policy. Without denying the achievements of the described historiographical approaches, in our opinion, another methodological perspective is relevant today – we have to define, classify and explain the preservation of Habsburg heritage in the Second Polish Republic after 1918. Thus, this article is an attempt to discover the motives, separate the components and explain the significance of the imperial heritage that was present in the local administrations of four provinces – “voivodeships”, that existed on the territory of the former Habsburg province of Galicia – the voivodeships of Krakow, Lviv, Stanislaviv (now – Ivano-Frankivsk) and Ternopil. The main thesis of the article is focused on the analysis of the structure of Habsburg power models after 1918 under the design of unified power system of the Second Polish Republic; on the other hand, special focus is paid to a comparative analysis of the status of Galician governor and the Polish voivode.

Analysis of the legal framework of the Polish State indicates two important things. Firstly, the imperial government and general administration of the second instance (“voivodeship”) were based on a common model, the main components of which can be expressed in three principles: the principle of personal responsibility of the head of the administration, the principle of supreme control subjects on the administrative unit and the principle of immediate intervention in resonant cases. Secondly, the author analyzes the status of administration of four “Galician” voivodeships. Despite the aim of unification and a number of laws and regulations acts that were declared by Polish politicians and

⁵⁸ Jerzy Stefan Langrod, “Ze studjow nad podziałem administracyjnym państwa,” in *Kraków – stolicą kresów południowo-zachodnich: Studja nad nowym podziałem administracyjnym państwa* (Kraków: IP-H, 1930), 125.

officials, it continued to be governed by separate regulations (mainly Ordinance 1921), which preserved the elements of Habsburg system.

During the comparative analysis of the legal status of Galician and Polish governors, author strongly focuses on the relationship of their public status, and the reliance of the Franz Joseph's management style – the concept of a “strong hand”. Like the models of the Habsburg official, governor and “voivode” granted solely responsible for the welfare and safety of the citizens. Their policies were expressed in paternalistic care and supervision of the subjects of the institutions and bodies with a marked predominance of representative and self-governing bodies, so that the total administration in Galicia was very similar to the political administration of Habsburg period.

In authors opinion, the explanation of Habsburg successful adaptation of the system to the all management model can be understood through two main factors. First, the models of governance in both States were based on so-called theory of cameralism, that had its roots in the Age of Enlightenment. According to this theory, only a strong ruler, who would use the law and special officials could be effective in providing prosperity to his country and citizens. Secondly, it is necessary to consider the significant impact Galician lawyers, mainly the students of the Austrian school of law (especially Roman Hausner and Wladyslaw Leopold Jaworski) who had influence in the process of forming a unified system of the interwar Polish State.

In conclusion, it should be emphasized that the change of political boundaries do not necessarily mean further successive transformations in State policy. The control system in the public space of the interwar Galicia continued to appeal to the Habsburg imperial model of so called “strong hand”, that was based on the responsibility of the leader, and his supreme supervision that can be seen in the best way, if we look on the cases and material of local administrations of the voivodeships.

REFERENCES

- Arkusha, Olena. “Polski patrioty v avstriiskyykh derzhavnykh mundryakh.” V *Istoriia derzhavnoi sluzhby v Ukraini*. Red. Tymofii Motrenko, Valerii Smolii. Kyiv: Nika-Tsentr, 2009, t. 1. 335–349. (in Ukrainian).
- Cole, Laurence and Unowsky, Daniel L. “Introduction.” In *The Limits of Loyalty: imperial symbolism, popular allegiances, and state patriotism in the late Habsburg monarchy*. New York: Berghahn Books, 2009. 1–10.
- Czuma, Ignacy. *Absolutyzm ustrojowy*. Lublin: [s.n.], 1934.
- “Gesetz, über die Einrichtung der politischen Verwaltungsbehörden in Böhmen, Dalmatien, Galizien und Lodomerien mit Auschwitz, Zator und Krakau, Oesterreich unter und ob der Enns, Salzburg, Steiermark, Kärnthen, Krain, Bukowina, Mähren, Ober- und Nieder-Schlesien, Tirol und Vorarlberg, Istrien, Görz und Gradiska und der Stadt Triest mit ihrem Gebiete.” *Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Österreich* 44 (1868): 76–81.
- Hausner, Roman. “Organizacja i zakres działania władz administracji ogólnej.” *Gazeta Administracji i Policji Państwowej*. Luty 1928: 1–10.
- Hausner, Roman. “Organizacja władz administracyjnych.” *Gazeta Administracji i Policji Państwowej*. 17 czerwca 1922.
- Hausner, Roman. *Pierwsze dwudziestolecie administracji spraw wewnętrznych*. Warszawa: Drukarnia Gaz. Adm. i P. P., 1939.
- Hausner, Roman. *Zmiana konstytucji a usprawnienie administracji*. Warszawa : [s.n.], 1931.
- Hibel, Katarzyna. “Wojna na mapy”, “wojna na słowa”: onomastyczne i międzykulturowe aspekty polityki językowej II Rzeczypospolitej w stosunku do mniejszości ukraińskiej w Galicji Wschodniej w okresie międzywojennym. Wien: Lit Verlag, 2014.
- Hilarowicz, Tadeusz. “W kwestji “zespoleń” organów administracji państwowej.” *Czasopismo Prawnicze i Ekonomiczne: organ Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz Towarzystwa Prawniczego i Ekonomicznego w Krakowie*, 1924.

- Hołda, Renata. “Dobry władca”: *studium antropologiczne o Franciszku Józefie I*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2008.
- Janowski, Maciej. “Pitfalls and Opportunities. The Concept of East-Central Europe as a Tool of Historical Analysis.” *European Review of History – Revue Européenne d’Histoire* 6, no. 1 (1999): 91–100.
- Jaworski, Władysław Leopold. *Projekt konstytucji*. Kraków: Skł. Gł. w Księg. Leona Frommera, 1928.
- Kozyra, Waldemar. *Polityka administracyjna ministrów spraw wewnętrznych Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1918–1939*. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2009.
- Kozyra, Waldemar. “Konstrukcja państwa prawnego w Europie i Polsce na przełomie XIX/XX wieku.” *Res Historica* 31 (2011): 47–62.
- Langrod, Jerzy Stefan. “Ze studjow nad podziałem administracyjnym państwa.” V *Kraków – stolicą kresów południowo-zachodnich: Studja nad nowym podziałem administracyjnym państwa*. Kraków: IP-H, 1930. 7–240.
- Łazuga, Waldemar. *Michał Bobrzyński. Myśel historyczna a działalnoœæ polityczna*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1982.
- Levi-Stross, Klod. *Strukturalnaia Antropologia*. Moskwa: Nauka, 1985. (in Russian).
- Levytskyi, Kost. *Istoria politychnoi dumky halytskykh ukrainsiv 1848–1914. Na pidstavi spomyniv*. Lviv: Drukarnia OO. Vasyliian, 1926. (in Ukrainian).
- Łoziński, Władysław. *Galiciana: kilka obrazków z pierwszych lat historii galicyjskiej*. Lwów: K. Wild, 1872.
- “Obwieszczenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 25 sierpnia 1936 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej o organizacji i zakresie działania władz administracji ogólnej.” *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej* 80 (1936): 1298–1312.
- Privatnania prywatnykh osib z novym pryznachenniam na post voievody Bilyka Alfreda, 20 kvitnia 1937 r., fond 1, opys 3, sprava 2076. Derzhavnyi arkhiv Lvivskoi oblasti.
- “Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 13 sierpnia 1931 r. wydane w porozumieniu z Ministrami: Pracy i Opieki Społecznej, Przemysłu i Handlu, Robót Publicznych, Rolnictwa, Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w sprawie organizacji urzędów wojewódzkich oraz trybu załatwiania spraw w tych urzędach.” *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej* 76, no. 611 (1931): 1316–1322.
- “Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 19 stycznia 1928 r. o organizacji i zakresie działania władz administracji ogólnej.” *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej* 11 (1928): 155–168.
- “Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 14 marca 1921 r. do ustawy z dnia 3 grudnia 1920 r. o tymczasowej organizacji władz administracyjnych drugiej instancji (województw) na obszarze b. Królestwa Galicji i Lodomerji z W. Ks. Krakowskiem oraz na wchodzących.” *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej* 39, no. 234 (1921): 514–525.
- “Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 2 lipca 1931 r. o stanowisku wojewodów i starostów jako przedstawicieli Rządu.” *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej* 66, no. 546 (1931): 1111–1120.
- Rublov, Oleksandr. “Orhanizatsiia upravlinnia v ukrainskykh zemliakh II Rechi Pospolytoi.” V *Istoriia derzhavnoi sluzhby v Ukraini*. Red. Tymofii Motrenko, Valerii Smolii. Kyiv: Nika-Tsentr, 2009, t. 2. 7–32. (in Ukrainian).

- Slapnicka, Helmut. *Österreichs Recht ausserhalb Österreichs: der Untergang des österreichischen Rechtsraums*. München, R. Oldenbourg: Böhlau Verlag, 1973.
- Staging the Past: The Politics of Commemoration in Habsburg Central Europe, 1848 to the Present*. Edited by Maria Bucur and Nancy Wingfield. West Lafayette, Indiana: Purdue University Press, 2001.
- Unowsky, Daniel L. "Introduction." In *The Pomp and Politics of Patriotism: imperial celebrations in Habsburg Austria, 1848–1916*. West Lafayette, Ind.: Purdue University Press, 2005. 1–10.
- "Ustawa tymczasowa z dnia 2 sierpnia 1919 r. o organizacji władz administracyjnych II instancji." *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej* 65 (1919): 698–700.
- "Verordnung der Minister des Innern, der Justiz und der Finanzen, womit die Allerhöchsten EntschlieBungen über die Einrichtung und Amtswirksamkeit der Bezirksämter, Kreisbehörden und Statthaltereien, über die Einrichtung der Gerichtsstellen und das Schema der systemisirten Gehalte und Diäten-Classen, sowie über die Ausführung der Organisation für die Kronländer Oesterreich ob und unter der Enns, Böhmen, Mähren, Schlesien, Galizien und Lodomerien mit Krakau, Bukowina, Salzburg, Tirol mit Vorarlberg, Steiermark, Kärnthen, Krain, Görz, Gradiska und Istrien mit Triest, Dalmatien, Kroatien und Slawonien, Siebenbürgen, die serbische Wojwodschafft mit dem Banate kundgemacht werden." *Reichs-Gezetz-Blatt für das Kaiserthum Oesterreich* 10 (1853): 65–100.
- Vushko, Iryna. *The Politics of Cultural Retreat: Imperial Bureaucracy in Austrian Galicia, 1772–1867*. New Haven: Yale University Press, 2015.
- Wolff, Larry. *The Idea of Galicia. History and Fantasy in Habsburg Political Culture*. Stanford: Stanford University Press, 2010.

Стаття надійшла до редколегії 5.06.2016

Прийнята до друку 14.10.2016